

**“БАДАНГА ТАН ЖАРОҲАТИ ЕТКАЗИШ” ЖИНОЯТЛАРИНИ ТЕРГОВ
ҚИЛИШДАГИ ЭКСПЕРТИЗА ВА МУТАХАССИСЛИК БИЛИМЛАРИ**

Ибадова Анжелика Исматуллоевна

*Самарқанд вилояти Ички Ишлар Бошқармаси ҳузуридаги Тергов Бошқармаси ўта
муҳим ишлар бўйича терговчиси, подполковник*

Аннотация: Ушбу тезисда Ўзбекистонда "баданга тан жароҳати етказиш" жиноятларини самарали тергов қилишда экспертиза ва мутахассислик билимларининг муҳим роли таҳлил қилинади. Тиббий экспертиза, суд-тиббий экспертиза, психология ва бошқа мутахассислик соҳаларининг жиноятни тергов қилиш жараёнига қўшаётган ҳиссаси, далилларни тўплаш, жиноят жойини таҳлил қилиш ва жиноятчиларнинг ниятларини тушунишдаги аҳамияти кўрсатилади. Шунингдек, тезисда мазкур соҳалардаги мутахассисларни тайёрлаш, уларнинг ўзаро ҳамкорлигини кучайтириш ва замонавий технологияларни жорий этишнинг зарурлиги таъкидланади.

Калит сўзлар: Баданга тан жароҳати етказиш, Ўзбекистон, Тергов, Экспертиза, Мутахассислик билимлари, Тиббий экспертиза, Суд-тиббий экспертиза, Психология, Далолат, Жиноят жойини таҳлил қилиш.

"Баданга тан жароҳати етказиш" жиноятлари Ўзбекистондаги жиддий ижтимоий муаммолардан бири бўлиб, жабрланувчиларнинг жисмоний ва руҳий соғлиғига жиддий таъсир кўрсатади. Бундай жиноятларни очиш ва айбдорларни жазолаш учун фақатгина полициянинг анъанавий ҳаракатлари етарли эмас. Муваффақиятли тергов жараёни турли соҳалардан махсус билимларни бирлаштиришга боғлиқ, хусусан, экспертиза ва мутахассислик билимларининг муҳим роли бор.

Конституциямизнинг 13-моддасида шундай ёзилган: "Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади". Кўриниб турибдики, инсонни улуғлаш, унинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ифода этиш, ҳимоя қилиш ҳамда ҳар томонлама юксалтириш Конституциянинг асосий ғоясига ва мақсадига айлантирилганини билиб олишимиз мумкин.

Баданга тан жароҳати етказиш жиноятлари жисмоний зарар етказишни ўз ичига олади. Уларнинг турлари орасида жароҳатларнинг даражаси, жароҳатнинг жойлашуви ва оқибатлари бўйича фарқлар мавжуд. Жиноятнинг тўғри классификацияси тергов жараёнида муҳим аҳамиятга эга.

Экспертиза — жиноятни тергов қилишда жуда муҳим бўлган процесс. Ушбу жараёнда жиноятнинг таърифини, жиноятнинг келиб чиқиш сабабларини ва жиноятчиларнинг хулқ-атворини аниқлаш учун мутахассисларнинг билимлари ва

тажрибаси зарур. Экспертизалар жиноятни аниқлаш, зарарнинг даражасини баҳолаш ва жиноятчиларни аниқлаш учун асосий манбадир.

Мутахассислик билимлари жиноятларни тергов қилишда муҳим аҳамиятга эга. Жиноятларни аниқлаш, жиноятчиларни аниқлаш ва жиноятнинг оқибатларини баҳолашда мутахассисларнинг билимлари ва тажрибаси асосий рол ўйнайди. Мутахассислар, одатда, суд тиббиёти, психология, криминалистика ва ҳуқуқшунослик соҳаларида билимга эга бўлишлари керак.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 май куни қабул қилинган «Жиноят ва жиноят-протсессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ 3723-сон қарори билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-протсессуал қонунчилигини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари ва вазифалари сифатида: жиноят қонунчилиги нормаларини унификатсия қилиш; фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатларининг таъсирчан ва ишончли муҳофаза қилинишини; жиноят протсессидида шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатларини ишончли таъминлаш механизмларини такомиллаштириш; жиноят протсессининг янги шакл ва тартиб-таомилларини киритиш бэлгиланди. Қасддан баданга шикаст етказиш ҳолатлари бўйича терговга қадар текширувни амалга оширишда шахснинг шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари билан боғлиқ, ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар юзасидан ишни кўзгатишда унинг розилигини олишни назарда тутувчи ҳолатлари кўпайиб бормокда. Содир этилаётган пайтда ҳаёт учун хавфли бўлган қасддан баданга оғир шикаст етказиш натижасида кўриш, сўзлаш, эшитиш қобилиятини йўқотиш ёхуд бирон аъзонинг ишдан чиқиши ёки унинг фаолияти тамоман йўқолишига, руҳий касалга чалинишга ёки умуман соғлиғи бузилиб, умумий меҳнат қобилиятининг 33% дан кам бўлмаган қисмининг доимий йўқолишига ёхуд баданнинг тузалмайдиган даражада хунуклашишига сабаб бўлган шикаст етказиш қасддан баданга оғир шикаст етказиш саналади ва айбдор 5 йилдан 8 йилгача муддатга; Баданга шикаст етказиш ўта шафқатсизлик билан; оммавий тартибсизликлар жараёнида; таъмагирлик ниятида; безорилик оқибатида; миллатлараро ёки ирқий адоват замирида; диний таассублар замирида; киши аъзоларини кесиб олиб, бошқа кишига кўчириш (трансплантат) мақсадида; бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилган бўлса, 8 йилдан 10 йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Қасддан баданга шикаст етказиш жиноятлари оғир ва тергов услуби анча мураккаб кечадиган ҳодисалардан ҳисобланади. Криминалистик тергов услубини қўллаш қасддан баданга шикаст етказиш жиноятини текширишда жабрланувчинига тан жароҳатини етказиш сабабини аниқлашга: қасддан баданга шикаст етказиш тажовузидан содир бўлдим, деган ҳолатларни аниқлашга қаратилади. Шунинг учун ҳар қандай ҳолатларда қасддан баданга шикаст етказиш шубҳали вазиятда криминалистик тергов услуби қоидаларига асосланган ҳолда текширилиши лозим.

Қасддан баданга шикаст етказиш жиноятларини содир этишда жиноятчилар турли усул ва қуролларни қўллайдилар. Кўп ҳолларда улар ўқ отиш ва совуқ қуроллар, турли уй-рўзғор буюмлари (пичоқ, теша, болта), бирор каттиқ предмет (темир, тош каби)лар билан жароҳат етказадилар.

Қасддан баданга шикаст етказиш ғаразли мақсадда ёки жабрланувчининг лавозими, хизмат вазифасига қарши қаратилган бўлса, жиноятчи олдиндан тайёргарлик кўради; жойини, вақтини белгилаб қўяди. Қасдни амалга оширгандан сўнг жиноятчи оёқ ва қўл изларини қолдирмасликка ҳаракат қилади. Бу ҳолатлар жиноятчининг шахси ҳақидаги маълумотларни олишга ва уни кимлар орасидан кидириш лозимлигини белгилайди. Ушбу жиноятларнинг изларини йўқотишга қаратилган ҳаракатлар баъзида тан жароҳати бошқа ҳодиса тусини бэриш учун ниқоблаш усулларини ҳам қўллашлик ҳоллари учраб туради. Қасддан баданга шикаст етказилган шахсини хушсизлантириб ёки оғир жароҳат етказиб, тепалик баландликдан итариб юборади ниқоби тусини яратади ва ҳоказо. Қасддан баданга шикаст етказилган жабрланувчининг шахсини тавсифлаш ҳам терговнинг дастлабки босқичида тўғри тусмоллар тузишга ва гумон қилинувчини топишга ёрдам беради. Қасддан баданга шикаст етказилан жабрланувчилар аёл кишилар бўлса, кўп ҳолларда улар зўрлик, ғаразлик ёки рашқ қурбонлари бўладилар. Жиноятчи ва жабрланувчининг ўзаро алоқалари, муносабатлари бир-бирлари билан боғлиқ бўлиб, жиний оқибатга олиб келиш сабабидан ва қасднинг мазмунидан дарак беради. Қасддан баданга шикаст етказган гумон қилинувчи, тергов амалиётига асосланган ҳолда қуйидагича тавсифланиши мумкин. Спиртли ичимлик ёки гиёҳванд моддаларни истеъмол қилувчи 18 ёшдан 50 ёшгача бўлган эркак кишилар, кўп ҳолларда қўпол муомала қилувчилар, ахлоқсиз, жамоага ва аёлларга нисбатан бэхурмат ва раҳмсиз, илгари судланган каби сифатларга эга бўладилар.

Айрим ҳолларда қасддан баданга шикаст етказиш жинояти яширин вазиятда гувоҳларсиз, кэчанинг қоронғулиги, одамнинг йўқлигидан фойдаланиб содир этилади. Жиноятчи қасдга тайёргарлик кўради, ҳодиса жойидаги изларни йўқотишга, қуролни ўзи билан олиб кэтишга ҳам ҳаракат қилади. Бундай жиноятларни тергов олиб бориш, исботлаш нуқтаи назаридан мураккаб бўлиб, бирмунча қийинчиликларни кэлтириб чиқаради. Қасддан баданга шикаст етказишнинг бу турини тергов қилишда терговчи ихтисослик маҳоратини ишга солиши, дастлабки суриштирув маълумотларидан тўғри фойдалана олиши, кэчиктириб бўлмайдиган тезкор ва тергов ҳаракатларини ўз вақтида ва сифатли қилиб ўтказиши талаб этилади.

Баданга тан жароҳати етказиш жиноятларини профилактика қилишда тиббий экспертизанинг аҳамияти катта.

Бипинчидан, тиббиёт экспертлари жабрланувчилардаги жароҳатларнинг тури, оғирлиги ва келиб чиқиш сабабларини аниқлашда муҳим роль ўйнайдилар. Улар қўлланган куч тури, зарар даражаси, жароҳат вақти ва бошқа муҳим маълумотларни

аниқлайдилар, бу эса жиноятни таснифлаш, потенциал қуролларни аниқлаш ва жабрланувчининг азоб-уқубатлари даражасини баҳолашда муҳим аҳамиятга эга.

Иккинчидан, тиббиёт экспертлари жароҳатларнинг намунаси, куч йўналиши, изларнинг мавжудлиги ва бошқа жисмоний далилларни таҳлил қилиб, ҳужумни қайта куришга ёрдам берадилар. Бу маълумотлар терговчиларни қўлланган қурол турини аниқлаш, жиноятчининг жисмоний қобилиятини баҳолаш ва потенциал жиноятни бошқа жиноятлар билан боғлашга ёрдам беради.

Учинчидан, тиббиёт экспертлари жароҳатнинг тахминий вақтини аниқлаб, шифобахшлик босқичи, жароҳатдаги ўзига хос моддаларнинг мавжудлиги ва бошқа тиббий маълумотлардан фойдаланиб, воқеаларнинг хронологик тартибини белгилашга ёрдам берадилар.

Суд-тиббий экспертиза:

1. Жиноят жойини таҳлил қилиш. Суд-тиббий экспертлар жиноят жойидан қон, ДНК, бармоқ излари, оёқ излари, толалар ва бошқа муҳим далилларни тўплаш ва таҳлил қилишда муҳим роль ўйнайдилар. Бу маълумотлар жиноятчини жиноят билан бевосита боғлаш ва ишнинг айблов қисмини кучайтириш учун мустаҳкам асос куришга ёрдам беради.

2. Қурол ва асбобларни аниқлаш. Суд-тиббий экспертлар ҳужумда қўлланган қуроллар ва асбобларни ўрганиш, уларнинг тури, ишлаб чиқарувчиси, жисмоний суюқликларининг изларини аниқлаш ва жиноятчининг қуролни қўллаганлигини исботлашда муҳим роль ўйнайдилар.

3. Излар ва намуналарни таҳлил қилиш. Суд-тиббий экспертлар асбоб излари, шина излари ёки оёқ излари каби далилларни таҳлил қилиб, воқеаларнинг кетма-кетлигини тиклаш, жиноятчининг ҳаракатларини аниқлаш, потенциал жиноятни бошқа ишлар билан боғлашга ёрдам берадилар.

Баданга тан жароҳати етказиш жиноятларини тергов жараёнида психологиянинг аҳамияти етарличадир.

1. Сўроқ олиш усуллари. Психологлар терговчиларни шубҳали шахснинг шахсияти, ниятлари ва потенциал заиф томонларини тушунишда ёрдам бериш учун самарали сўроқ олиш усулларини қўллашга ўргатадилар. Бу ҳақиқатга яқин иқрорнома олиш, яширин далилларни аниқлаш ва жиноятга таъсир кўрсатган мумкин бўлган руҳий соғлиқ муаммоларини аниқлашга ёрдам беради.

2. Гувоҳларнинг ишончлилигини баҳолаш. Психологлар гувоҳларнинг ишончлилиги, хотира бузилиши, туйғуларнинг таъсирини англаб, гувоҳлик маълумотларининг тўғрилигини таъминлаш, жиноятни тўлиқроқ ва холисона тушунишга ёрдам берадилар.

3. Жиноятчининг ниятларини тушуниш. Психологлар жиноятчиларнинг ниятлари, шахсият хусусиятлари, ғазаб, рашк, ўч олиш каби омилларни, руҳий соғлиқ муаммоларини таҳлил қилиб, жиноятчининг келажақдаги мумкин бўлган ҳаракатларини ва бошқа жиноятларга бўлган алоқасини аниқлашга ёрдам берадилар.

Бошқа мутахассислик соҳалари:

- Криминалистика. Криминалистлар жиноят жойини таҳлил қилишда, изларни, ҳаракатланиш йўллари, қуролларни ва бошқа жиноятларга оид муҳим далилларни аниқлашда муҳим роль ўйнайдилар.
- Баллистика. Баллистиклар қуролларни, ўқларни, пораларни ўрганиш ва ўқотар қуролдан отилган ўқларни жиноят жойидаги ўқотар қурол билан боғлаш, жиноятнинг турли жиҳатларини аниқлашда муҳим роль ўйнайдилар.
- Далолатшунослик. Далолатшунослар гувоҳлик маълумотларининг ишончлилигини баҳолаш, гувоҳларнинг туйғулари, хотираси ва гувоҳлик беришдаги мумкин бўлган хатоларни аниқлашга ёрдам берадилар.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, “Баданга тан жароҳати етказиш” жиноятларини тергов қилишда экспертиза ва мутахассислик билимларининг муҳим ролини англаш ва ушбу соҳалардаги мутахассисларнинг билим ва кўникмаларини ошириш, уларнинг ўзаро ҳамкорлигини ривожлантириш, замонавий технологияларни жорий этиш Ўзбекистон жиноят ҳуқуқи тизимининг самарадорлигини ошириш, жиноятларни очиш ва айбдорларни жазолашда муҳим қадам бўлади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.-Т.: Ўзбекистон, 2019.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг Қарори, 27.06.2007 йилдаги 6-сон
3. Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш вазирининг 2011 йил 25 июлдаги 227-сон буйруғига илова “Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг суд-тиббий экспертиза муассасаларида суд-тиббийёт экспертизаларини ўтказиш тартиби тўғрисидаги йўриқнома”нинг 2-моддаси. Экспертиза турлари.
4. Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг 02.03.2011 йилдаги 53-мх-сон буйруғига илова “Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг суд экспертиза муассасаларида суд экспертизасини ўтказиш тартиби тўғрисидаги йўриқнома”нинг 2-моддаси. Экспертиза турлари.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 май куни қабул қилинган «Жиноят ва жиноят-протсессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ 3723-сон қарори //хтtp://лэх.уз/досс/3735818 (Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси).
6. Султонов, А. (2020). "Жиноятлар тергови: назарий ва амалиёт". Тошкент: Ўзбекистон Миллий Университети.
7. Отажонов, Ф. (2022). "Жиноятчилик профилактикаси: муаммолар ва ечимлар". Тошкент: Тошкент Давлат Юридик Университети.

8. Yesimbetova Barno Yesengeldievna QASDDAN BADANGA SHIKAST YETKAZISH JINOYATLARINI TERGOV QILISHDA ILGARI SURILGAN VERSIYALARNI TEKSHIRISHNING AYRIM MASALALARI // ORIENSS. 2021. №7.

9. Abdulaziz Abdulatif O'g'li Qo'chqoraliyev, Umurzakova Nargisaxon Muxtarovna YANGILANAYOTGAN KONSTITUTSIYA – INSON HUQUQLARI, ERKINLIKLARI VA QONUNIIY MANFAATLARINING ASOSIIY MANBAIDIR // Academic research in educational sciences. 2022. №TSTU Conference 2.

10. Безручко Е. В. Преступления, посягающие на безопасность здоровья человека: теоретико-правовое исследование: Дисс. ... док. юрид. наук. Ростов-наДону, 2018. – С.45.